

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

SUHBAT TUSHUNCHASI VA UNING NAZARIY ASOSLARI

Muhiddinov Islom

Annotatsiya. *Ushbu maqolada “suhbat” tushunchasining lingvistik mohiyati va uning nazariy asoslari tahlil qilinadi. Suhbat nutqiy faoliyatning asosiy shakllaridan biri sifatida kommunikativ jarayonning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Tadqiqotda suhbatning dialogik nutq tizimidagi o‘rni, uning ijtimoiy va pragmatik xususiyatlari yoritiladi. Shuningdek, suhbatning shakllanishi va rivojlanishiga ta‘sir etuvchi lingvistik hamda ekstralingvistik omillar ko‘rib chiqiladi. Maqolada suhbatning kommunikativ maqsadi, nutqiy aktlar tizimidagi funksiyasi hamda uning zamonaviy tilshunoslikdagi talqini haqida ilmiy xulosalar beriladi.*

Kalit so‘zlar: *suhbat, dialog, kommunikatsiya, nutqiy faoliyat, pragmatika, lingvistika, nutqiy akt, muloqot, interaksiya, ijtimoiy tilshunoslik.*

KIRISH

Zamonaviy tilshunoslikda inson nutqiy faoliyatini o‘rganish, uning kommunikativ-pragmatik xususiyatlarini tahlil qilish dolzarb ilmiy yo‘nalishlardan biri hisoblanadi. Chunki til faqat grammatik tizim sifatida emas, balki ijtimoiy muloqot vositasi sifatida ham insonlar o‘rtasidagi o‘zaro ta‘sirni ta‘minlovchi murakkab hodisa sifatida namoyon bo‘ladi. Shu nuqtayi nazardan, nutqning dialogik shakli, xususan suhbat fenomeni lingvistik, sotsiolingvistik va pragmalingvistik tadqiqotlarning markaziy obyektlaridan biri sifatida qaraladi. Ma‘lumki, suhbat insonlar o‘rtasidagi bevosita muloqotni ta‘minlovchi eng asosiy nutqiy shakllardan biri bo‘lib, u kommunikativ jarayonning dinamik, interaktiv va ikki tomonlama xarakterini ifodalaydi. Suhbat jarayonida so‘zlovchi va tinglovchi o‘rtasida doimiy almashinuv yuzaga keladi, bu esa nutqning faqat axborot uzatish vositasi emas, balki ijtimoiy ta‘sir va emotsional munosabatlarni shakllantiruvchi vosita ekanligini ko‘rsatadi.

Tilshunoslikda suhbat tushunchasi dialogik nutq, diskurs, kommunikativ akt va pragmatik interaksiya kabi ilmiy kategoriyalar bilan uzviy bog‘liq holda o‘rganiladi. Ayniqsa, pragmalingvistika va nutqiy aktlar nazariyasi suhbatning struktur-semantik va funksional xususiyatlarini yoritishda muhim nazariy asos bo‘lib xizmat qiladi. Suhbat jarayonida nutqiy birliklarning tanlanishi, ularning maqsadga yo‘naltirilganligi hamda ijtimoiy kontekstga moslashuvi alohida ahamiyat kasb etadi. Shuningdek, suhbatning shakllanishida ekstralingvistik omillar, ya‘ni ijtimoiy muhit, madaniy an‘analar, kommunikativ vaziyat, ishtirokchilarning ijtimoiy maqomi va psixologik holati muhim rol o‘ynaydi. Bu omillar suhbatning mazmuniy tuzilishi va uslubiy xususiyatlarini belgilab beradi.

Mazkur maqolaning dolzarbligi shundaki, suhbat tushunchasini lingvistik nuqtayi nazardan chuqur tahlil qilish uning nazariy asoslarini aniqlash, kommunikativ mexanizmlarini yoritish hamda zamonaviy tilshunoslikdagi o‘rnini belgilash imkonini beradi.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

Shu sababli ushbu tadqiqotda suhbatning nazariy asoslari, uning lingvistik tabiati hamda kommunikativ funksiyalari ilmiy jihatdan tahlil qilinadi.

Mazkur tadqiqotda suhbat tushunchasi lingvistik hodisa sifatida keng va ko'p qirrali tizim sifatida tahlil qilinadi. Avvalo, "suhbat" atamasi nutqiy faoliyatning dialogik shakli bo'lib, u ikki yoki undan ortiq ishtirokchilar o'rtasidagi bevosita kommunikativ almashinuvni ifodalaydi. Tilshunoslikda suhbat faqat oddiy muloqot jarayoni emas, balki ma'lum pragmatik maqsadga yo'naltirilgan, ijtimoiy va kommunikativ funksiyalarga ega murakkab diskursiv tuzilma sifatida qaraladi. Birinchi navbatda, suhbatning eng muhim xususiyati uning dialogik tabiati hisoblanadi. Dialogik nutq jarayonida so'zlovchi va tinglovchi rollari doimiy ravishda almashib boradi, bu esa kommunikativ dinamizmni ta'minlaydi. Har bir nutqiy akt oldingi replikaga javob sifatida yuzaga keladi va keyingi javob uchun asos yaratadi. Shu sababli suhbat interaktiv jarayon bo'lib, u faqat ma'lumot uzatish emas, balki fikr almashish, munosabat bildirish va ijtimoiy aloqalarni mustahkamlash vositasi sifatida xizmat qiladi.

Suhbatning nazariy asoslari pragmalingsvistika, sotsiolingsvistika va nutqiy aktlar nazariyasi bilan chambarchas bog'liq. Speech Act Theory asosida har bir nutqiy birlik ma'lum kommunikativ harakatni bajaradi: tasdiqlash, savol berish, buyruq berish yoki iltimos qilish kabi funksiyalarni bajaradi. Bu esa suhbatni oddiy grammatik tuzilma emas, balki harakatga yo'naltirilgan kommunikativ tizim sifatida ko'rsatadi. Suhbat jarayonida replikalar (javoblar) va ularning ketma-ketligi muhim o'rin tutadi. Har bir replikaning mazmuni avvalgi nutqiy birlikka bog'liq bo'lib, mantiqiy izchillik va semantik bog'liqlikni ta'minlaydi. Shu bilan birga, suhbatda implitsit (yashirin) ma'no, presuppozitsiya va kontekstual omillar katta ahamiyatga ega. Nutq ishtirokchilari ko'pincha bevosita aytilmagan, ammo kontekstdan anglashiladigan ma'nolar orqali muloqotni davom ettiradilar.

Suhbatning yana bir muhim jihati uning ijtimoiy tabiatidir. Sociolinguistics nuqtayi nazaridan suhbat ijtimoiy munosabatlar, maqom va rolga bog'liq holda shakllanadi. Masalan, rasmiy suhbatlarda til vositalari ancha ehtiyotkor, normativ va standartlashgan bo'lsa, norasmiy suhbatlarda esa erkin, emotsional va ekspressiv birliklar ko'proq qo'llaniladi. Bu holat tilning ijtimoiy differensiallashuvini yaqqol ko'rsatadi. Shuningdek, suhbatning strukturasi ham alohida ahamiyatga ega. U odatda kirish, asosiy qism va yakuniy bosqichdan iborat bo'ladi. Kirish qismida muloqotga tayyorgarlik ko'riladi, asosiy qismda axborot almashinuvi amalga oshadi, yakuniy qismda esa suhbat yakunlanadi va ijtimoiy aloqani mustahkamlovchi ifodalar ishlatiladi. Bu struktura suhbatning mantiqiy va kommunikativ yaxlitligini ta'minlaydi.

Pragmatik nuqtayi nazardan suhbatning asosiy maqsadi kommunikativ niyatni amalga oshirishdir. Pragmaticsda suhbat ishtirokchilarining niyati, maqsadi va strategiyasi muhim o'rin tutadi. Nutq jarayonida so'zlovchi faqat axborot uzatmaydi, balki tinglovchiga ta'sir ko'rsatish, uni ishontirish yoki harakatga undash kabi maqsadlarni ham ko'zlaydi. Suhbat jarayonida yana bir muhim omil — kontekst hisoblanadi. Kontekst lingvistik va ekstralingvistik omillar yig'indisi bo'lib, u nutqning to'g'ri talqin qilinishini ta'minlaydi. Bir

TANQIDIY NAZAR, TAHLILY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

xil jumla turli vaziyatlarda turlicha ma'no kasb etishi mumkin, bu esa suhbatning dinamik va o'zgaruvchan tabiatini ko'rsatadi, suhbat murakkab lingvistik hodisa bo'lib, u faqat grammatik birliklar yig'indisi emas, balki ijtimoiy, pragmatik va kommunikativ tizim sifatida namoyon bo'ladi. Uning nazariy asoslarini o'rganish zamonaviy tilshunoslikda muhim ahamiyat kasb etadi.

Xulosa qilib aytganda, suhbat insonlar o'rtasidagi eng qadimiy va eng muhim muloqot shakllaridan biri bo'lib, u jamiyatning ijtimoiy, madaniy va kommunikativ hayotida muhim o'rin egallaydi. Suhbat nafaqat oddiy fikr almashish vositasi, balki nutqiy faoliyatning murakkab ko'rinishi sifatida ham tilshunoslik, psixolingvistika va pragmalolingvistika fanlarining tadqiqot obyekti hisoblanadi. U orqali insonlar o'z fikrini ifodalaydi, boshqalarning fikrini tushunadi, ijtimoiy munosabatlarni shakllantiradi va mustahkamlaydi. Nazariy jihatdan suhbat dialogik nutqning asosiy shakli sifatida qaraladi va u ikki yoki undan ortiq ishtirokchilar o'rtasidagi o'zaro faol kommunikatsiyani ifodalaydi. Suhbat jarayonida replikalar almashinuvi, nutqiy aktlar, intonatsiya, pauza, muloqot strategiyalari va pragmatik maqsadlar muhim rol o'ynaydi. Shu jihatdan suhbat faqat lingvistik hodisa emas, balki sotsiolingvistik va psixologik omillar bilan ham chambarchas bog'liq murakkab tizimdir.

Suhbatning nazariy asoslarini o'rganish shuni ko'rsatadiki, u tilning funksional imkoniyatlarini namoyon etuvchi asosiy shakllardan biridir. Suhbat orqali kommunikativ maqsadlar amalga oshiriladi, axborot uzatiladi va ijtimoiy aloqalar mustahkamlanadi. Bundan tashqari, suhbat madaniyatlararo muloqotda ham muhim vosita bo'lib, turli tillar va madaniyatlar o'rtasidagi tushunishni ta'minlaydi. Shuningdek, zamonaviy tilshunoslikda suhbatni o'rganish uning strukturasi, semantikasi va pragmatik xususiyatlarini chuqur tahlil qilishni talab etadi. Dialogik nutqning ichki mexanizmlarini o'rganish muloqot samaradorligini oshirishga, nutq madaniyatini rivojlantirishga va kommunikativ kompetensiyani shakllantirishga xizmat qiladi. Umuman olganda, suhbat tushunchasi va uning nazariy asoslarini o'rganish tilshunoslikning muhim yo'nalishlaridan biri bo'lib, u inson nutq faoliyatini chuqurroq tushunishga, muloqot jarayonlarini ilmiy asosda tahlil qilishga imkon beradi. Bu esa o'z navbatida zamonaviy kommunikativ jamiyatda samarali muloqot madaniyatini shakllantirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Austin J. L. How to Do Things with Words. Oxford University Press, 1962.
2. Searle J. R. Speech Acts: An Essay in the Philosophy of Language. Cambridge University Press, 1969.
3. Grice H. P. Logic and Conversation. Oxford, 1975.
4. Leech G. Principles of Pragmatics. Longman, 1983.
5. Yule G. Pragmatics. Oxford University Press, 1996.
6. Crystal D. The Cambridge Encyclopedia of Language. Cambridge University Press, 2010.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'UYALAR

7. Richards J. C., Schmidt R. Longman Dictionary of Language Teaching and Applied Linguistics. Pearson, 2013.
8. Lyons J. Semantics. Cambridge University Press, 1977.
9. Wierzbicka A. Cross-Cultural Pragmatics. Mouton de Gruyter, 2003.
10. Habermas J. The Theory of Communicative Action. Beacon Press, 1984.

